

образуються на дні, на берегу і на поверхності скопісими кладофори. На поверхності ряду біопленок формується мінеральний слой до 2-3 мм (кальцій, гіпс, арагоніт). Частина стоя мінералів за зимній період розчиняється, а остаточне захоранюється в донних осадках. Біопленки впливають на температурний режим, подвижність осадків у узусі води, распреділення беспозвоночних животних т.д.

Наряду з изученім, необхідно розв'язання проблеми збереження цього унікального природного об'єкта, в настійче время объявленого Кримським природно-ландшафтним парком.

За помощь в сборе и обработке материала авторы благодарят всем помощникам и в первую очередь О.Ю. Еремину, Е.А. Колесниковой, Н.А. Мильчаковой, Г.П. Коваленко. Работа выполнена при поддержке гранта INTAS № 97-30776.

ЛІТЕРАТУРА

- 1 Зенкович В.И. Морфология и динамика советских берегов Черного моря. М. Изд. АН ССР, 1960. Ч 2 - 216 с
- 2 Курнаков И.С., Кузнецова В.Г., Дзек Литовский А.И., Равич М.Н. Соленые озера Крыма - М.-Л. Изд. АН ССР, 1936 - 278 с
- 3 Юровский Ю.Г. Изучение системи берег-море в северо-западном Крыму / Экологическая безопасность прибрежной в шельфовой зоні и комплексное использование ресурсов шельфа — Севастополь, 2001 - С. 151-165

УДК 504.54:574.58(262.5)

Н.В. Шадрин, Л.В. Сосновская

Інститут біології южних морей НАНУ, г Севастополь

РАЗРУШЕНИЕ БЕРЕГОВОЙ ПОЛОСЫ И СОСТОЯНИЕ МОРСКИХ СООБЩЕСТВ: ВЗАИМОСВЯЗЬ ПРИЧИН И СЛЕДСТВИЙ

В деградацию и дестабилизацию функционирования прибрежных морских экосистем существенный вклад вносит разрушение береговой полосы и связанное с этим увеличение сноса терригенного материала в море. В свою очередь нарушение нормального функционирования морских экосистем может усиливать эрозию береговой полосы.

Целью нашего сообщения является анализ причин и следствий взаимосвязи этих процессов на основе собственных и литературных данных.

Изменения в морских экосистемах могут влиять на эрозию береговой полосы через ряд причинно-следственных цепочек, при этом эффекты могут усиливаться по принципу «домино» или «цепной реакции». Рассмотрим несколько таких цепочек. Основные каналы влияния: поступление биогенных осадков на берег, влияние на динамику наносов и изменение энергии волн, достигающих берега. Основные биогенные осадки, поступающие на берег — раковины двустворчатых моллюсков, многоклеточные водоросли и морские травы (в Черном и Азовском морях это, в основном, *Zostera*). Структура биогенных выбросов на берегу в различных точках береговой полосы сильно меняется, равно как и их количество. В отдельных участках аккумулятивных берегов Черного и Азовского морей биогенные осадки могут достигать 90-100% общей массы осадков. На примере Бакальской косы анализируется роль зостеры и раковин двустворчатых моллюсков в формировании динамики береговой полосы. Выбросы морской травы зостеры, достигая иногда более 1 тонны на 1 погонный метр берега, не только участвуют в формировании осадков, но и влияют на процессы перемещения и перетирания раковин моллюсков.

Падение продуктивности зарослей зостеры и посетений двустворчатых моллюсков будет вести к уменьшению поступления биогенных наносов в береговую полосу. Следствием этого будет формирование отрицательного баланса наносов и усиление эрозии береговой полосы. Уменьшение выбросов зостеры в ряде случаев может отрицательно сказываться на состояние береговой растительности, что также будет вести к усилению эрозии берега.

Отрицательный баланс наносов (раковин моллюсков) на берегу может иметь причину и в изменении видовой структуры таксоценоза двустворчатых моллюсков, в частности, за счет замены видов с толстой раковиной видами с более тонкой раковиной. Такие раковины быстрее перетираются. Другой пример замена мидий (*Mytilus galloprovincialis*) видом вследствием *Mya arenaria*. Мидия живет на поверхности дна, а мия зарывается довольно глубоко в донные осадки. После гибели мидий большая часть их раковин выносится на берег, а у мии — остается в донных осадках. Следовательно, даже при

одинакової продукції створок при замені мидилів поступіння раконін на берег значителіно уменьшилося.

На динаміку наносів на березі можуть оказувати вплив різноманітні альгобактеріальні мати і біопленки, що особливо сильно проявляється у берегах з небольшим уклоном дна (бухти, лимани, лагуна), що в частності, чітко простежується на деяких ділянках берега Тарханкутського півострова (Крим).

Руйнування берегової смуги в значительній ступені відбувається мощністю хвиль, які вистругають березі. Це відбувається не тільки рельєфом дна, але і характеристиками донних спільнот. Наприклад, зарости буріх водоростей (цистозир) або морських трав (зостера) значителіше ефективніше поглощують енергію хвиль, ніж, наприклад, спільнота зелених водоростей (ульва, зитероморфа). Наблюдається во многих частях Чорного моря замена цистозир зеленими водоростями, що буде поступово розширятися і в усиленні ерозії берегів.

В настійче відмінно накопичено величезне кількість робіт, демонструючих негативне вплив повищеної концентрації мінеральних частин (мутності) на самых різноманітних планктонних і бентосних гідробіонтів. Тут ми не будемо детально аналізувати ці дані. Отметимо лише, що інтегрально зазвичай це реалізується в зміні видової і трофічної структури спільнот, а також в падінні общицької продуктивності спільнот. Змінюється і структура донних осадків, що веде до зниженню та зміні розподілу ділянок між двосторонніми моллюсками в уменьшенні общицької біомаси зоопланктону. Зарости водної рослинності також деградують. Один з поганіших прикладів — південь Зернова.

Таким чином, з вищевказаного чітко просліджується наявність прямих і зворотних зв'язків в взаємозв'язку процесів ерозії берегової смуги і деградації прибережних морських спільнот. Ці процеси, зважаючи на взаємоускорювання, діють взаємно. Розглядається і модель такого взаємоускорення.

Зрозуміється, нарушення функціонування морських екосистем не єдинственна і не головна причина змін ерозії берегової смуги. Основні причини — антропогенне вплив на берегову смугу і на клімат. Один з основних факторів руйнування берегової смуги — деградація берегової рослинності в результаті локального антропогенного впливу (зниження біотопів, перевипас, видалювання відпочиваючими і т. ін.).

Как показывает анализ 28-летнего ряда наблюдений прибрежной Качинской метеостанции в деградацию прибрежной растительности вносят и локальные изменения климата. летние осадки уменьшаются, а максимальные и средние летние температуры растут.

На примере участка береговой полосы у устья реки Качи (Крым) сделан анализ взаимосвязи причин усиления эрозии береговой полосы.

Руйнування берегової смуги веде не тільки до порушення функціонування морських екосистем, але і реалізується в суттєвих соціально-економіческих ущербах, сумма яких може перевищувати 100 тис. американських доларів на 1 км руйнування берегової смуги (результати обчислень з використанням методів економічної екології).

УДК 639.2.05

Э.Г. Яновский

Азовское отделение Южного научно-исследовательского института морского рыбного хозяйства и ксантографии, г. Бердянск

О СОВРЕМЕННОЙ РЫБОПРОДУКТИВНОСТИ АЗОВСКОГО МОРЯ

Азовське море відрізняється унікальною біологічною продуктивністю. За величину вилова риби, 70-80 кг/га, оно відноситься до найменш продуктивним районам Мирового океана [2]. Інтенсивне розвиття во второй половине ХХ століття хлоп'ячого промислу в басейні Азовського моря (розташованого в зоні постійного увлажнення) велося без участя інтересів рибовловлюючої промисловості, що повлекло за собою практично посереднє залучення до регулювання стока рік, безвозвратне засолення, загрязнення реченої та морської води. Це обумовило ускорене деградування унікальної за своєю біологічною продуктивністю екосистеми Азовського моря. В кінцевому підсумку це виразилося в резкому зниженні рибної продукції та видового разнообразия [3]. К початку 90-х років рибопродуктивність Азовського моря знижилася майже в 4 рази і становила близько 20 кг/га.